AMBIGUITATE LEXICALĂ ÎN CÂMPUL SEMANTIC AL DEFECTELOR NATURALE

ALEXANDRA STAN
Universitatea din Bucureşti

1. Preliminarii

Ambiguitatea lexicală este comună în limbă. Fie un cuvânt, fie o frază poate avea mai multe interpretări, datorită existenţei mai multor sensuri ale cuvintelor (sensuri denotative şi conotative). Conform lui Harley (2001: 168-9), există trei modele principale prin care se poate soluţiona ambiguitatea lexicală:

a) modelul *context-guided single-reading lexical access*, prin care este accesat numai sensul relevant din context;
b) modelul *ordered-access*, prin care sunt accesate toate sensurile unui cuvânt în ordinea frecvenţei sensului lor individual, după care compatibilitatea fiecărui sens este verificată în context;
c) modelul *multiple-access*, prin care sunt activate toate sensurile unui cuvânt ambiguu, cel potrivit fiind ales când contextul o permite.

Majoritatea studiilor asupra ambiguităţii lexicale aduc dovezi care sprijină modelul dependent de context – modelul a) – (Simpson 1981[1]; Simpson & Kruger 1991[2]; Tabossi 1988[3], *apud* Klepousniotou 2001: 209) şi modelul cu acces multiplu – modelul c) – (Lucas 1987[4]; Onifer & Swinney 1981[5]; Seidenberg et al. 1982[6]; Swinney 1979[7]). Au fost identificate două cauze ale ambiguităţii (Harley 2001: 168; Klepousniotou 2001: 206): omonimia şi polisemia.

---

[1] Simpson, G.B., 1981, „Meaning dominance and semantic context in the processing of lexical ambiguity", *Journal of verbal learning and verbal behavior*, 20, 120-136.

[2] Simpson, G.B., M.A. Kruger, 1991, „Selective access of homograph meanings in sentence context", *Journal of memory and language*, 30, 627-643.

[3] Tabossi, P., 1988, „Accessing lexical ambiguity in different types of sentential contexts", *Journal of memory and language*, 27, 324-340.

[4] Lucas, M.M., 1987, „Frequency effects on the processing of ambiguous words in sentence contexts", *Language and speech*, 30, 25-46.

[5] Onifer, W., D.A. Swinney, 1981, „Assessing lexical ambiguities during sentence comprehension: effects of frequency of meaning and contextual bias", *Memory & cognition*, 9, 225-236.

[6] Seidenberg, M.S., M.K. Tanenhaus, J.M. Leiman, M. Bienkowski, 1982, „Automatic access of the meanings of ambiguous words in context: some limitations of knowledge-based processing", *Cognitive psychology*, 14, 489-537.

[7] Swinney, D.A., 1979, „Lexical access during sentence comprehension: (re)consideration of context effects", *Journal of verbal learning and verbal behavior*, 18, 645-659.

BDD-V930 © 2012 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:00:19 UTC)

Scopul prezentei lucrări este să determinăm, cu ajutorul polisemiei din cadrul câmpului semantic al defectelor naturale în limba română, care sunt sensurile cel mai des utilizate de către vorbitori pentru aceşti termeni, care dintre ei sunt (sau nu) peiorativi, precum şi motivarea acestor răspunsuri. De asemenea, dorim să urmărim modul cum se manifestă polisemia la nivelul sistemului limbii şi la nivelul funcţionării în comunicare a acestui sistem. Pentru acest demers, am utilizat un chestionar format din trei întrebări, pe care l-au completat 18 respondenţi. Rezultatele arată că toţi termenii au fost clasificaţi drept peiorativi, iar principalele cauze sunt legate de faptul că fac referire la aspectul fizic, la defecte fizice, la trăsături fizice sau psihice negative ale persoanelor – subiecte delicate.

2. Metodologie

Metoda aleasă pentru acest studiu a fost sondajul, iar instrumentul folosit a fost chestionarul (Anexa 1), conţinând trei întrebări. La prima întrebare am rugat respondenţii ca, fără să consulte un dicţionar explicativ, să aleagă din trei variante definiţia potrivită din punctul lor de vedere, a următorilor termeni ce denumesc defecte naturale: *bleg, botos, chior, clăpăug* şi *zbanghiu.* Variantele oferite (atât denotative cât şi figurate / conotative) au fost extrase din definiţiile de dicţionar ale termenilor (v. Bibliografie), iar chestionarul a lăsat la latitudinea respondentului decizia numărului de răspunsuri pe care le putea oferi. Toţi respondenţii au ales o singură variantă pentru fiecare termen, deşi toate variantele de definiţie se regăseau în dicţionar.

La a doua întrebare, am cerut părerea subiectivă a respondenţilor în legătură cu gradul de ambiguitate a termenilor *bleg, botos, chior, clăpăug, holbat, zbanghiu* şi *zgâit*, precum şi motivarea alegerii făcute.

La ultimul item din chestionar am întrebat respondenţii care dintre termenii *bleg, bâlbâit, botos, buzat, chel, chior, ciung, clăpăug, crăcănat, dinţos, ghebos, holbat, năsos, olog, păros, surd, ştirb, zbanghiu,* şi *zgâit* sunt, în opinia lor, peiorativi şi de ce.

Am rugat 18 persoane să participe la sondaj: 9 bărbaţi, cu vârste cuprinse între 25 şi 45 de ani, şi 9 femei cu vârste cuprinse între 25 şi 52 de ani. Toţi subiecţii au studii superioare, iar în ceea ce priveşte profesiile lor, opt sunt cadre didactice, patru funcţionari publici, doi gestionari-vânzători, doi traducători, un director de firmă şi un gestionar de depozit.

3. Rezultatele şi analiza

Rezultatele se prezintă în felul următor: la prima întrebare, majoritatea respondenţilor (15 persoane: 7 f[1], 8 b[2]) au atribuit termenului *bleg* sensul **figurat** *c) lipsit de energie*, definiţia a doua din dicţionar. Interesant este că o singură persoană a ales varianta *a) clăpăug* (sens propriu) care are întâietate în definiţia de dicţionar a termenului.

Pentru termenul *botos***,** toţi respondenţii au ales varianta *b) bosumflat*, sensul al doilea, în dicţionar, prin urmare din nou definiţia **figurată**. Putem explica această alegere invocând răspunsurile subiecţilor la a doua întrebare. Pentru defectul *botos*, subiecţii au ales un singur sens denotativ, restul fiind sensuri figurate.

Termenul *chior* a adunat nouă răspunsuri (5 f, 4 b) pentru sensul al doilea, **propriu,** din dicţionar, varianta *a) orb*, în chestionarul dat (cf. Anexă), urmat de opt (3 f, 5 b) pentru

[1] f = femei.

[2] b = bărbaţi.

BDD-V930 © 2012 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:00:19 UTC)

primul sens, varianta *c) care vede numai cu un ochi*. Deşi nu am listat niciun sens figurat al termenului, majoritatea au ales sensul *orb*, deoarece, conform respondenţilor, *chior* este o variantă populară a termenului „politically correct” *orb*.

Pentru termenul *clăpăug*, 16 persoane (7 f, 9 b) au ales sensul **propriu** *c) cu urechi mari care atârnă în jos*, care este şi prima definiţie din dicţionar. Opţiunea pentru sensul denotativ, care descrie aspectul fizic, se poate explica astfel: toţi respondenţii au menţionat aspectul fizic când şi-au motivat răspunsurile la a treia întrebare din chestionar.

Ultimul termen, *zbanghiu* a adunat 17 răspunsuri (8 f, 9 b) cu varianta *a) zvăpăiat*, care este sensul al doilea din dicţionar, marcat cu indicaţia **figurat**. Tot sensurile figurate sunt majoritare şi în răspunsurile la treia întrebare, unde respondenţii au explicat de ce consideră că termenii sunt peiorativi.

Trecând la a doua întrebare care viza problema ambiguităţii acestor cuvinte, ierarhia termenilor cu gradul cel mai mare de ambiguitate (dintre *bleg, botos, chior, clăpăug, holbat, zbanghiu* şi *zgâit*) a fost, conform rezultatelor, următoarea:

• *botos* (10 persoane: 6 f, 4 b), cu sensurile de: „supărat”, „bosumflat”, „dificil”, „irascibil”, „distant”, „fără chef de vorbă”, „încăpăţânat”, „ofticat”, „cu gura mare”[1];

• *bleg* (9 persoane: 5 f, 4 b), cu sensurile de: „prost”, „neputincios”, „lipsit de energie”, „persoană inactivă, care nu vorbeşte, care nu se impune”, „prostănac”, „incult” „fraier”, „persoană moale”, „clăpăug”;

• *zbanghiu* (6 persoane: 5 f, 1 b), cu sensurile de: „energic”, „foarte agitat”, „persoană nevrotică”, „copil cu probleme de comportament”, „zburdalnic, zvăpăiat”, „obraznic”, „glumeţ”, „hâtru”, „nebun”, „persoană persiflantă”, „exuberant”, „nebun”, „prostănac”, „incult”, „persoană cu ochii căscaţi sau privire împietrită”, „«grimasă» a ochilor”, „persoană cu defect la ochi”, „persoană care se uită cruciş”;

• *chior* (6 persoane: 3 f, 3 b), cu sensurile de: „persoană care nu dă atenţie anumitor lucruri”, „persoană care nu vede cu un ochi”, „persoană căreia îi lipseşte un ochi”, „nevăzător”, „cu vederea slabă”;

• *zgâit* (4 persoane: 1 f, 3 b), cu sensurile de: persoană urâtă, care se uită concentrat sau cu ochii mari la ceva, cu defect la ochi;

• *clăpăug* (2 persoane: f, b), cu sensurile de: „molâu” / „care abia se mişcă”, „cu urechi mari”;

• *holbat* (2 persoane: f), cu sensurile de: „mut de uimire”, „persoană persiflantă”, „exuberantă”, „nesimţit”, „persoană cu ochii căscaţi sau privire împietrită”, „«grimasă» a ochilor”.

Se poate observa cum cele mai multe sensuri (cele nesubliniate) sunt figurate.

La a treia întrebare, am rugat respondenţii să semnaleze termenii peiorativi – din lista următoare: *bleg, bâlbâit, botos, buzat, chel, chior, ciung, clăpăug, crăcănat, dinţos, ghebos, holbat, năsos, olog, păros, surd, ştirb, zbanghiu* şi *zgâit* – şi să motiveze alegerea făcută pentru fiecare termen în parte. Toţi termenii au fost consideraţi peiorativi, dar în măsuri diferite. De exemplu, *dinţos* a fost considerat peiorativ de către 10 persoane (5 f, 5 b), urmat de *crăcănat* (9 persoane: 5 f, 4 b), *năsos* şi *bleg* (8 persoane: 4 f, 4 b), *zgâit* (7 persoane: 6 f, 1 b), *buzat* (7 persoane: 4 f, 3 b), *chior* (7 persoane: 5 f, 2 b), *olog* (6 persoane: 3 f, 3 b), *ciung* şi *clăpăug* (6 persoane: 4 f, 2 b), *ghebos* (5 persoane: 2 f, 3 b), *surd* (5 persoane: 4 f, 1 b), *ştirb* (4

[1] Vom sublinia sensurile denotative, pentru o imagine mai clară; sensurile figurate predomină.

BDD-V930 © 2012 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:00:19 UTC)

persoane: 2 f, 2 b), *bâlbâit* (4 persoane: 1 f, 3 b), *zbanghiu* (3 persoane: f), *botos* (3 persoane: 1 f, 2 b), *holbat* şi *păros* (3 persoane: 2 f, 1 b), şi, pe ultimul loc, *chel* (1 persoană: b).

Principalele explicaţii pentru aceste alegeri sunt faptul că se referă la defecte fizice şi la aspectul fizic al persoanelor, vizând unele caracteristici negative, provocând stimă scăzută şi neîncredere în propriile forţe; defectul în sine ,,este urât", cuvântul are ,,sonoritate urâtă"; sunt utilizate adesea în stigmatizarea, nu atât fizică, cât morală sau comportamentală, a anumitor persoane; „individualitatea acestor persoane este redusă mai degrabă prin schilodirea caracterului, decât prin schilodirea fizicului". Doi respondenţi (b şi f) au considerat toţi termenii peiorativi deoarece sunt întâlniţi în anumite caracterizări şi / sau contexte ,,nu tocmai pozitive".

De remarcat este că dintre toţi termenii, cei care sunt marcaţi *peiorativ* şi *depreciativ* în definiţia de dicţionar sunt doar *bleg* (*peior.*)[1] şi *botos* (*depr.)*[2].

Deşi toate explicaţiile au fost pertinente, cea mai logică ni s-a părut totuşi ultima, referitoare la intonaţie. Cu o intonaţie specială, aproape orice cuvânt poate suna peiorativ, ca o jignire, sau dimpotrivă, ca o glumă nevinovată între prieteni apropiaţi sau cunoştinţe.

Am clasificat rezultatele în funcţie de genul respondenţilor, pornind de la ipoteza că acest factor va fi relevant, însă acest lucru are relevanţă doar într-o singură situaţie: termenul ,,chel" a fost considerat peiorativ de către un bărbat, cel mai probabil datorită faptului că femeile nu se confruntă în mod obişnuit cu acest defect fizic. În afară de această excepţie, există un echilibru aproape perfect între răspunsurile date de către femei şi cele date de către bărbaţi. De asemenea, profesiile subiecţilor nu par a fi la fel de relevante sau influente pentru acest chestionar, precum sunt studiile lor care, dacă nu ar fi fost superioare, poate ar fi afectat răspunsurile şi rezultatele chestionarului.

4. Concluzii

Sensurile cel mai des utilizate conform unui studiu efectuat pe 18 vorbitori de limba română sunt cele figurate, lucru care aparent vine în contradicţie cu definiţiile de dicţionar, unde sensurile proprii sunt listate primele. O posibilă explicaţie ar fi caracterul individual şi inovator al vorbirii, care variază de la vorbitor la vorbitor, vizând personalitatea fiecăruia, şi în funcţie de diferite contexte sau situaţii. De exemplu, contextul în care se descrie cu intonaţie gravă boala unei persoane (ex: *Este orb din naştere*) este diferit de situaţiile când utilizăm acelaşi termen pentru a tachina sau ofensa pe cineva, cu intonaţia adecvată (ex: *Orbule, uită-te pe unde mergi!*). În opoziţie cu vorbirea, limba are un caracter mai stabil şi nu depinde de circumstanţe. Porneşte de la definirea acestor termeni concreţi care denumesc fenomene perceptibile ce afectează corpul uman, ajungând la dezvoltarea şi definirea sensurilor conotative. Ne adaptăm discursul situaţiei de comunicare, iar circumstanţele vorbirii depind de scopul comunicării, de interlocutor şi de loc.

BIBLIOGRAFIE

Coteanu, Ion, Lucreţia Mareş (coord.), 2002, *Noul dicţionar explicativ al limbii române*, Bucureşti, Editura Litera Internaţional.

Coteanu, Ion, Luiza Seche, Mircea Seche (coord.), 2009, *Dicţionarul explicativ al limbii române*, Bucureşti, Univers Enciclopedic.

[1] Volceanov, G., *Dicţionar de argou al limbii române*, Niculescu

[2] ***, *Noul dicţionar explicativ al limbii române*, Litera Internaţional

BDD-V930 © 2012 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:00:19 UTC)

Harley, Trevor A., 2001, *The psychology of language: from data to theory*, Hove, Psychology Press.
Klepousniotou, Ekaterini, 2001, ,,The processing of lexical ambiguity. Homonymy and polysemy", *The mental lexicon in brain and language*, 81, 205-223.
Volceanov, George, 2007, *Dicţionar de argou al limbii române*, Bucureşti, Editura Niculescu.

LEXICAL AMBIGUITY IN THE SEMANTIC FIELD OF NATURAL DEFECTS

(*Abstract*)

The aims of this paper are to analyze the polisemy in the semantic field of (Romanian) natural defects, to determine which meanings of the terms denoting natural defects are most frequently used by speakers and which of them are considered pejorative, and to explain these choices. We used a questionnaire on 18 subjects and the results show that all of the terms are considered pejorative, the main explanations being that they refer to a person's physical appearance, physical defects and features which are viewed as negative.

ANEXĂ

Chestionar

1. Fără să consultaţi un dicţionar explicativ, cum aţi defini următoarele cuvinte?

- **bleg**

a) clăpăug; b) prost; c) lipsit de energie

- **botos**

a) cu gura mare; b) bosumflat; c) obraznic

- **chior**

a) orb; b) căruia îi lipseşte un ochi; c) care vede numai cu un ochi

- **clăpăug**

a) bleg; b) prostănac; c) cu urechi mari care atârnă în jos

- **zbanghiu**

a) zvăpăiat; b) care se uită cruciş; c) saşiu

2. Care dintre cuvintele următoare sunt, după părerea dumneavoastră, ambigue şi de ce? (Vă rog să vă motivaţi alegerea pentru fiecare cuvânt ales.)

bleg, botos, chior, clăpăug, holbat, zbanghiu, zgâit

3. Care dintre cuvintele următoare sunt, după părerea dumneavoastră, peiorative / jignitoare şi de ce? (Vă rog să vă motivaţi alegerea pentru fiecare cuvânt ales.)

bleg, bâlbâit, botos, buzat, chel, chior, ciung, clăpăug, crăcănat, dinţos, ghebos, holbat, năsos, olog, păros, surd, ştirb, zbanghiu, zgâit

BDD-V930 © 2012 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:00:19 UTC)